

Hrvatsko jezično bogatstvo u novome mediju

Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić. 2023. *Ozvučena e-čitanka iz hrvatske dijalektologije. Sveučilišni interaktivni e-udžbenik sa zvučnim zapisima*. Zagreb: Knjigra.

U prosincu 2023. godine izdavačka kuća Knjigra na svojim je stranicama objavila *Ozvučenu e-čitanke iz hrvatske dijalektologije. Sveučilišni interaktivni e-udžbenik sa zvučnim zapisima*. Svojevrсна je to nadograđena inačica dijalektološke uspješnice *Ozvučene čitanke iz hrvatske dijalektologije* iz 2012. godine, sveučilišnoga udžbenika koji se pokazao iznimno korisnim za rad u nastavi, ali i za širi uvid u bogatstvo hrvatskih mjesnih govora te za njim posežu i stručnjaci, nastavnici, filolozi, ali i svekolika publika zaljubljenika u raznolikost hrvatskoga jezika.

Ozvučenom e-čitanke iz hrvatske dijalektologije sva je ta građa postala još dostupnijom zahvaljujući sjajnoj ideji urednice Verice Zorić koja je prepoznala interes za prvom tiskanom *Ozvučenom čitanke* i potaknula njezino nastajanje i u e-inačici. Danas, tako, na jednostavan, inovativan i moderan način te potpuno besplatno zapise mjesnih govora kroz tekst i zvuk lako pretražujemo i interaktivnim putem.

Autorice, vrsne znanstvenice i hrvatske dijalektologinje, Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić, u ovome nam izdanju, zadovoljivši kriterij arealne pokrivenosti, zapise 40 dijalektološki relevantnih hrvatskih mjesnih govora ovjerenih kroz 44 snimke, donose u novome ruhu. Transkripcije govora iz svih triju hrvatskih narječja objavljene u tiskanoj inačici *Ozvučene čitanke iz hrvatske dijalektologije* iz 2012. godine dijelom su dorađene te prilagođene e-inačici. Iz uvodnoga dijela, koji donosi iscrpan uvid u samu knjigu, saznajemo da su tekstovi koji se donose rezultat terenskih istraživanja provedenih tijekom posljednjih četrdesetak godina, čime se dobiva uvid u sinkroniju, ali i dijakroniju samih govora i hrvatskoga jezika u cjelini. Na samome se početku knjige nalazi popis svih punktova te županija u kojima se nalaze i općina/gradova kojima pripadaju. U nastavku se daje popis ispitivača, informanata, godina njihova rođenja i godina snimanja te trajanje zvučnoga zapisa. Popis punktova donosi se abecednim redoslijedom, kako su predstavljeni i obrađivani i unutar same *Čitanke*, čime su autorice izbjegle grupiranje govora po narječjima i neizravno uputile na promatranje mjesnih govora u kontekstu hrvatskoga jezika u cjelini. S obzirom na to da je ova knjiga primarno rezultat provedenih terenskih istraživanja, pri čemu ključnu ulogu imaju upravo informanti i ispitivači, autorice ih posebno izdvajaju i unutar abecednih popisa koji prethode samome *Uvodu*.

Važan dio ove knjige čine i *Upute za korištenje e-čitankom*. Napisane precizno i jasno, s konkretnim tekstualnim, ali i slikovnim smjernicama za čitanje i slušanje, korisniku omogućuju jednostavan pristup grafi koja ovom inačicom postaje lako dostupna svakomu zainteresiranom čitatelju. Kako saznajemo, čitanka je realizirana u „formatu epub3 s mogućnošću medijskoga preklapanja (...) kod koje se ono što se izgovara, simultano u tekstu žuto osvjetljava”. Čitatelja se odmah upućuje na način preuzimanja besplatne aplikacije Thorium Reader koja omogućuje učitavanje datoteke e-čitanke te se potom objašnjavaju sve mogućnosti pretraživanja i preslušavanja koje *Čitanka* nudi. One su zbilja brojne, a ovdje ćemo spomenuti samo neke od njih. Zahvaljujući internim i eksternim poveznicama omogućeno je brže snalaženje i pretraživanje teksta, čime je ostvarena i cjelovitost informacije, a praćenje olakšano sinkroniziranim označavanjem teksta koji se izgovara u danome trenutku. Važan je tako iskorak što se uz preslušavanje cjelovita teksta, sada nudi i mogućnost preslušavanja njegovih dijelova, čime je olakšano usmjereno preslušavanje, nerijetko ključno u donošenju zaključaka. Korisnik, naime, može označiti segment teksta koji želi čuti, pri čemu će zvuk pratiti zažučeni dio transkripcije. U gornjemu se dijelu alatne trake pritom otvara mogućnost zaustavljanja zvuka ili pak preslušavanja prethodnoga dijela ili onoga koji slijedi. Svakako korisna za razumijevanje sadržaja jest i mogućnost jednostavnijega *dohvata* značenja pojedinih riječi. Naime, riječi koje su u transkripciji plave boje one su koje su objašnjene i u rječniku, a klikom na njih u oblačiću se odmah donosi značenje. Čitatelj/slušatelj tako ne mora više tragati za objašnjenjem nepoznatih mu riječi, nego mu je i ta mogućnost dostupna jednim klikom. Upravo mogućnost olakšana i brza pretraživanja te dohvata različitih dijelova ove knjige glavna je prednost e-inačice *Čitanke*. Tako se, primjerice, klikom na *Fonetsku transkripciju*, koja se donosi uz svaki zapis, prebacujemo na poglavlje o transkripciji koja je važna za praćenje pojedinoga zapisa, a dohvat zapisa konkretnoga govora omogućen nam je i klikom na *Interaktivnoj karti mjesnih govora obuhvaćenih e-čitankom*, u kojoj su bojom označena i narječja, klikom na konkretno mjesto u *Kazalu* ili, pak, klikom na odabranu *kraticu* u popisu mjesta. Možemo reći da nam je sva ljepota hrvatskoga jezika, u pravome smislu te riječi, dana na dlanu i postala dostupnom jednim klikom.

Govori su predstavljeni dvama načinima, tekstualno i zvučno. Transkripcija, koja primarno počiva na fonetskome principu, nastoji, kako autorice i ističu, da „što vjernije oslikava zvučni predložak”, a s ciljem postizanja razumljivosti teksta nerijetko se posezalo i za osmišljavanjem odgovarajućih grafičkih rješenja (npr. slabije čujna mjesta bilježena su sivom bojom). Svaki je znak detaljno objašnjen u poglavlju *Fonetska transkripcija*, a vokalski je inventar predstavljen i vokalskim trokutom, što uvelike olakšava *smještanje*, a potom i *percepciju* određenih vokala.

Uz svaki se zapis govora donosi i zemljovid Republike Hrvatske s ucrtanim konkretnim mjestom, a zemljovid je, s obzirom na tri narječja, obojen trima bojama te se tako čitatelja upućuje i na pripadnost mjesnoga govora određenomu narječju. Nakon transkribiranoga zvučnog zapisa slijedi abecedni popis riječi za koje se procjenjuje da bi široj publici mogle biti nerazumljive te se navode njihova značenja. Pritom se te riječi ne navode u kanonskome obliku, nego upravo u obliku pojavnice iz samoga teksta. Uz svaki se zapis donose i pitanja za rad na tekstu. Metodologija je to primijenjena i u tiskanoj inačici *Ozvučene čitanke*, a s obzirom na to da je knjiga definirana kao sveučilišni udžbenik, takav je postupak svakako dobrodošao. Pitanja su odabrana stručno, s ciljem upućivanja na ključne, primarno fonetske, fonološke i morfološke značajke pojedinoga govora te se njima pokazuje način pristupa dijalektnim tekstovima u cjelini.

Završni dio knjige, koji prethodi iscrpnom izboru iz hrvatske dijalektološke literature vezane uz snimljene govore te popisu važnijih hrvatskih dijalektnih rječnika vezanih uz snimljene govore, posvećen je rječnicima. Prvi je od njih *Hrvatski dijalektno-standardni rječnik* u kojemu je pretraživanje također omogućeno klikom na pojedino slovo. Pritom se u istome retku, zanemarujući moguće razlike među njima, donose, primjerice, slova *ć* i *ć*; *ń* i *ń*; *z*, *ž* i *ž*. Klikom na odabrano slovo otvara se preglednik s abecednim redoslijedom riječi, uz koje se donosi kratica mjesta u kojem je riječ ovjerena (uz mogućnost klika na kraticu i automatsko prebacivanje na zapis konkretnoga govora) te značenje na standardnome jeziku. Potom slijedi *Hrvatski standardno-dijalektni rječnik* koji možemo definirati kao *obrnuti rječnik* i u kojemu se uz standardnojezični oblik donosi dijalektna inačica te punkt u kojem je ovjerena (ponovo s mogućnošću klika na samu kraticu naselja).

Ova e-knjiga, u odnosu na prethodno objavljenu tiskanu inačicu, predstavlja važan iskorak u prezentaciji dijalektne građe i kao takva nesumnjivo postavlja nove temelje u obradi ne samo dijalektnoga nego i jezičnoga materijala u cjelini. *Ozvučena e-čitanka iz hrvatske dijalektologije. Sveučilišni interaktivni e-udžbenik sa zvučnim zapisima* donosi novi pristup u obradi građe. Pritom, valja reći da se ta inovacija ne odnosi samo na tiskano izdanje koje joj prethodi (*Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije. Sveučilišni udžbenik s nosačem zvuka*), nego i na općenit pristup jezičnoj problematici do danas. U Hrvatskoj, naime, ne postoji jezični priručnik koji na takav način omogućuje pretraživanje građe i rad na tekstu. Ovim je sveučilišnim e-udžbenikom, s pomoću brojnih prednosti novoga oblikovanja i digitalne opreme, omogućeno cjelovito proučavanje reprezentativnih mjesnih govora te, posljedično, usvajanje znanja iz hrvatske dijalektologije. Treba naglasiti i da u posljednje vrijeme postajemo svjedoci povećanoga interesa za očuvanjem hrvatskih mjesnih govora, koji će ovom knjigom dijelom biti pohranjeni i u novome formatu. To će pak nesumnjivo omogućiti da svi zainteresirani korisnici

brzo uoče ne samo značajke konkretnoga sustava nego i spoznaju bogatstvo hrvatske jezične baštine u cjelini.

Uz to, neovisno o tome što se knjiga definira kao sveučilišni udžbenik te je primarno namijenjena studentskoj populaciji, ona je nesumnjivo važna referenca i svima onima koji žele steći uvid u bogatstvo hrvatskoga jezika te osluhnuti i upoznati raznolike mjesne govore.

Hvala autoricama i izdavaču što su prepoznali potrebu za novim pristupom, ali i iskazali želju da sjajnu ideju pretvore u stvarnost. Za to je bilo potrebno mnogo promišljanja i traženja što boljih rješenja, a mi kao korisnici samo možemo potvrditi da su u toj namjeri bez ikakve sumnje uspjeli.

Marija Malnar Jurišić